

Sygn. akt IV CSK 258/08

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 30 października 2008 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Zbigniew Strus (przewodniczący)

SSN Mirosław Bączyk (sprawozdawca)

SSN Katarzyna Tyczka-Rote

w sprawie z powództwa Skarbu Państwa - Marszałka Województwa X.

przeciwko E.(...) Spółce Akcyjnej Oddziałowi w Polsce z siedzibą w G.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 30 października 2008 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 14 grudnia 2007 r., sygn. akt I ACa (...), uzupełnionego postanowieniem tego Sądu z dnia 9 stycznia 2008 r.

oddala skargę;

zasądza od strony powodowej na rzecz strony pozwanej kwotę 1800 (tysiąc osiemset) zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Sąd Okręgowy zasądził od pozwanego ubezpieczyciela na rzecz Skarbu Państwa-Marszałka Województwa X. kwotę 122 334 zł z odsetkami z tytułu udzielonej przez pozwanego gwarancji ubezpieczeniowej na zlecenie poprzednika prawnego O.(...) spółki z o.o. w związku z niewywiązaniem się organizatora turystyki [P.(...) spółki z o.o.] z zawartych z kontrahentami umów o świadczenie usług turystycznych. Rozstrzygnięcie to nastąpiło na podstawie następujących ustaleń faktycznych.

Pozwany ubezpieczyciel w dniu 21 października 2005 r. udzielił na zlecenie P.(...) (organizatora turystyki) gwarancji obejmującej pokrycie kosztów powrotu do kraju kontrahentów tego organizatora na wypadek, gdyby nie zapewnił on takiego powrotu oraz na pokrycie zwrotu wpłat wniesionych przez tych kontrahentów w razie niewykonania przez organizatora zobowiązań umownych. Kwotę gwarancji ustalono w wysokości 122.334 zł, określono okres obowiązywania gwarancji, wskazano czas zgłoszenia roszczenia wierzyciela z gwarancji. W § 4 umowy gwarancyjnej określono niezbędne elementy prawidłowego żądania zapłaty kierowanego do gwaranta. Następcą prawnym P.(...) jest O.(...). Przedsiębiorstwo to uzyskało gwarancję ubezpieczeniową również od niewystępujących w sporze dwóch innych ubezpieczycieli, w tym – od Polskiego Towarzystwa Ubezpieczeniowego S.A. w W. (PTU S.A.; umowa gwarancyjna z października 2006 r. i z lipca 2006 r.). We wszystkich trzech umowach gwarancyjnych przewidywano różne sumy gwarancyjne. Obejmowały one to samo ryzyko gwarancyjne, tj. pokrycie kosztów powrotu do kraju kontrahentów organizatora turystyki oraz pokrycie zwrotu wpłat wniesionych przez kontrahentów. We wrześniu 2006 r. O.(...) spółka z o.o. ogłosiła utratę płynności finansowej. W dniu 27 września 2006 r. Marszałek Województwa X. wezwał stronę powodową do natychmiastowego uruchomienia gwarancji w celu pokrycia zwrotu wpłat wniesionych przez klientów w związku z niewykonaniem zobowiązania przez przedsiębiorstwo turystyczne wobec tych klientów. Pozwany ubezpieczyciel odmówił wypłaty sumy gwarancyjnej, podnosząc, że podmiotem uprawnionym z tytułu umowy gwarancyjnej był właściwy wojewoda, a nie powód (Marszałek Województwa X.). Ostatecznie koszty powrotu turystów do kraju w wysokości 1.831.953,95 zł poniosło dobrowolnie Polskie Towarzystwo Ubezpieczeniowe S.A. (PTU S.A.). W dniu 23 listopada 2006 r. strona powodowa wezwała ubezpieczyciela – S.(...) TU S.A. do wypłaty sumy gwarancyjnej w wysokości

854 809,97 zł na pokrycie kosztów powrotu turystów do kraju i w tym samym dniu zażądała od pozwanego wypłaty sumy gwarancyjnej w wysokości 122 334 zł także na pokrycie takich kosztów. Wypłata sumy gwarancyjnej od pozwanego miała nastąpić na rachunek innego gwaranta (PTU S.A.). W dniu 16 stycznia 2007 r. powód zwrócił się do PTU S.A. z żądaniem zapłaty kwoty 854.808,98 na pokrycie wymienionych kosztów i zaznaczył, że wcześniej wypłacona przez tego ubezpieczyciela kwota 1.831.953,95 zł na opłacenie kosztów powrotu turystów do kraju zostanie rozliczona w ten sposób, iż od niej zostanie odjęta pełna suma gwarancyjna obciążająca pozwanego, tj. 122 334 zł, a pozostała kwota zostanie podzielona po połowie pomiędzy dwóch innych gwarantów.

Sąd Okręgowy uznał roszczenie powoda za nieuzasadnione. Od dnia 1 stycznia 2006 r. dokonano zmiany podmiotu reprezentującego Skarb Państwa w sprawach wynikających z ustawy z dnia 29 sierpnia o usługach turystycznych z 1997 r. (Dz. U. z 2004 r. Nr 223, poz. 2268 ze zm.; cyt. dalej jako „ustawa o usługach turystycznych”). Kompetencje wojewody w tym zakresie przejął bowiem marszałek województwa (art. 2 pkt 1 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o administracji rządowej w województwie; Dz. U. z 2001 r. Nr 80, poz. 872 ze zm.; i art. 16 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o zmianie niektórych zadań i kompetencji administracji terenowej; Dz. U. Nr 267, poz. 2257 ze zm.). W ocenie Sądu, powód wypełnił wszystkie, wynikające z pkt 4 umowy gwarancji, formalne wymogi żądania wypłaty sumy gwarancyjnej. Ustawa o usługach turystycznych dopuszcza możliwość udzielania kilku gwarancji obejmujących to samo ryzyko gwarancyjne. Nie określa natomiast uprawnień marszałka województwa (beneficjenta gwarancji) w zakresie podziału zobowiązań pomiędzy poszczególnych gwarantów. Powołując się na funkcję ochronną przepisów ustawy o usługach turystycznych, w szczególności - na art. 5 pkt 6 tej ustawy, Sąd Okręgowy stwierdził, że w pierwszej kolejności pokryte powinny być koszty powrotu turystów do kraju i dlatego Marszałek Województwa X. był uprawniony do obciążenia gwarantów obowiązkiem poniesienia kosztów niekwestionowanych przez stronę pozwaną. Dobrowolne pokrycie kosztów powrotu turystów do kraju przez jednego z gwarantów (PTU S.A.) nie spowodowało zwolnienia pozostałych gwarantów z obowiązku wynikającego z umów gwarancyjnych. Wypłata sumy gwarancyjnej przez tego gwaranta nastąpiła bowiem jako zaliczka na poczet zobowiązania z tytułu gwarancji na pokrycie kosztów powrotu turystów do kraju i następnie powinna zostać rozliczona z udziałem pozostałych gwarantów. Żądanie wypłaty kwoty gwarancji stanowi konsekwencję takiego rozliczenia.

Sąd Apelacyjny uwzględnił apelację pozwanego gwaranta, zmienił wyrok Sądu Okręgowego i oddalił powództwo. Podzielił stanowisko Sądu pierwszej instancji w zakresie skutecznej zmiany *ex lege* podmiotu reprezentującego beneficjenta udzielonej gwarancji (Skarb Państwa) oraz możliwość ustanowienia kilku gwarancji w celu zabezpieczenia kosztów powrotu turystów do kraju i zapewnienia im zwrotu dokonanych organizatorowi turystyki wpłat w związku z niewykonaniem zobowiązania przez tego organizatora. Z treści udzielonych gwarancji ani umów zlecenia udzielenia gwarancji nie wynika sposób rozdziału środków finansowych uzyskanych przez beneficjenta (Skarb Państwa) od gwarantów. Przepis art. 5 ust. 6 ustawy o usługach turystycznych ustala jedynie kolejność świadczeń, na które przeznaczone są należności z wypłat gwarancyjnych. Podział takich wypłat powinien nastąpić proporcjonalnie do wysokości udzielonych gwarancji przez poszczególnych gwarantów, liczby turystów, zawierających umowy o świadczenie usług turystycznych w okresie gwarancyjnym, którym należy zapewnić powrót do kraju oraz kosztów i należności zwracanych tym klientom z powodu niewykonania umowy przez organizatora turystyki. Takie zasady podziału nie mogły być zastosowane jednak w rozpatrywanej sprawie. Sąd Apelacyjny uznał ostatecznie, że powód spełnił formalne wymogi żądania wypłaty przewidziane w pkt. 4 umowy gwarancji z dnia 21 października 2005 r. Analizując okoliczności poniesienia przez PTU S.A. kosztów powrotu turystów do kraju w wysokości 1.831.953,75 zł., Sąd uznał, że gwarant ten wykonał własne zobowiązanie gwarancyjne łączące go ze Skarbem Państwa (beneficjentem gwarancji). Ewentualne porozumienia, zawierane pomiędzy beneficjentem gwarancji i gwarantem, nie mogą odnosić skutków prawnych wobec innych gwarantów. Nie nastąpiło też wydanie dyspozycji wypłaty zaliczki na pokrycie kosztów powrotu turystów do kraju w rozumieniu art. 5 ust. 4 ustawy o świadczenie usług turystycznych. W dniu 23 listopada 2006 r. (tj. w dniu prawidłowo sformułowanego żądania powoda o wypłatę sumy gwarancyjnej) nie istniał już cel, na który wypłata taka mogła być przeznaczona. Skoro koszty sprowadzenia turystów do kraju poniesione zostały już przez innego gwaranta, nie było podstaw do żądania od pozwanego gwaranta wypłacenia sumy gwarancyjnej. Do czasu pokrycia wspomnianych kosztów przez innego gwaranta (PTU S.A.) pozwanemu gwarantowi nie przedstawiono skutecznego żądania wypłaty sumy gwarancyjnej na ten cel.

W skardze kasacyjnej powoda zgłoszono zarzut naruszenia art. 65 § 1 k.c. (w wyniku niewłaściwej wykładni postanowień umowy gwarancyjnej) oraz zarzut naruszenia art. 5 ust. 4 ustawy o usługach turystycznych (poprzez niewłaściwe zastosowanie tego

przepisu). Skarżący wnosił o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i oddalenie apelacji strony pozwanej, ewentualnie – o uchylenie tego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Z ustaleń faktycznych dokonanych przez Sady meriti wynika, że trzy umowy gwarancyjne, zawarte przez Skarb Państwa z trzema ubezpieczycielami na zlecenie tego samego przedsiębiorstwa turystycznego (organizatora turystyki), obejmowały to samo ryzyko gwarancyjne, tj. pokrycie kosztów powrotu turystów (kontrahentów organizatora) do kraju i pokrycie zwrotu wpłat wniesionych przez tych turystów w razie niewykonania zobowiązań umownych przez przedsiębiorstwo turystyczne (art. 5 ust. 1 i pkt 2 ustawy o usługach turystycznych). Zgłoszone przez stronę powodową żądanie wypłaty sumy gwarancyjnej nastąpiło w związku z koniecznością pokrycia kosztów powrotu do kraju kontrahentów przedsiębiorstwa turystycznego. Jak ostatecznie ustalono, żądanie to okazało się zgodne z wymogami wypłaty sumy przyjętymi w pkt 4 umowy gwarancji z dnia 21 października 2005 r. Zawierało ono ponadto dodatkową informację beneficjenta gwarancji, że inny gwarant (PTU S.A.) podjął się organizacji powrotu turystów do kraju i poniósł w związku z tym koszty w wysokości podanej w tym żądaniu.

Interpretując postanowienia umowy gwarancyjnej z dnia 21 października 2005 r., Sąd Apelacyjny ogólnie powołał się na postanowienia pkt 1 ust. 3 tej umowy i nie przesądził w sposób stanowczy charakteru prawnego gwarancji udzielonej przez pozwanego jako tzw. gwarancji na pierwsze żądanie (gwarant zobowiązał się bezwarunkowo i nieodwołalnie, po otrzymaniu od beneficjenta pierwszego pisemnego wezwania, do zapłaty wskazanej w wezwaniu sumy gwarancji). W § 2 ust. 1 „ogólnych warunków umów gwarancji ubezpieczeniowych” stwierdzono, że umowy gwarancji mogą zawierać postanowienia odmienne niż przewidziane we wspomnianych warunkach. Gdyby jednak – kierując się postanowieniami pkt 4 i 5 umowy gwarancyjnej - dojść do wniosku, że udzielona przez pozwanego ubezpieczyciela gwarancja miała cechy tzw. gwarancji na pierwsze żądanie, a więc - doszło w niej do zminimalizowania przesłanek powstania roszczenia beneficjenta wynikającego z tej umowy (jak wywodził skarżący - do samego formalnego wezwania gwaranta do zapłaty bez dokumentowania zasadności żądania), otwartym zagadnieniem pozostaje możliwość obrony gwaranta przez roszczeniem gwarancyjnym zgłoszonym przez wierzyciela. Według strony skarżącej, gwarant nie mógłby powoływać się wobec wierzyciela na zarzuty wynikające ze

stosunku podstawowego, w związku z którym gwarancja została udzielona i tym bardziej nieuzasadnione byłoby uzależnianie wypłaty sumy gwarancyjnej od zdarzeń powstających w ramach stosunków prawnych łączących zleceniodawcę z innymi gwarantami. Skarżący do tej drugiej grupy zarzutów wydaje się zaliczać także zarzut pojawiający się w związku z wykonaniem zobowiązania gwarancyjnego przez innego gwaranta (ubezpieczyciela).

Nie sposób podzielić takiego stanowiska skarżącego. Jak już wspomniano, do udzielenia trzech gwarancji doszło na zlecenie tego samego przedsiębiorstwa turystycznego (organizatora turystyki), nazywanego w umowach gwarancyjnych „zobowiązanym”. Jako beneficjent tych gwarancji występował Skarb Państwa. Wszystkie umowy gwarancyjne obejmowały to samo ryzyko gwarancyjne określone w art. 5 ust. pkt 2 ustawy o usługach turystycznych, a więc m.in. pokrycie kosztów powrotu turystów do kraju w razie nieopłacenia tego powrotu przez organizatora turystyki. Wobec beneficjenta wszyscy trzej gwaranci odpowiadali in solidum, bowiem każdy ubezpieczyciel – na zlecenie organizatora turystyki – osobno zobowiązał się na podstawie odrębnej umowy gwarancyjnej, a ustalenia dokonane przez Sądy meriti nie dają podstaw do twierdzenia, że mogą być oni traktowani jako dłużnicy solidarni (art. 369 k.c.). Wykonanie zobowiązania gwarancyjnego przez jednego z dłużników odpowiadających in solidum zwalnia pozostałych. Z dokonanych ustaleń faktycznych wynika, że prawidłowe (odpowiadające postanowieniom umowy) żądanie zapłaty wobec pozwanego gwaranta nastąpiło w listopadzie 2006 r. i jednocześnie zawierało informację dla tegoż gwaranta o wykonaniu zobowiązania gwarancyjnego przez innego gwaranta (w zakresie przekraczającym maksymalny rozmiar odpowiedzialności gwarancyjnej pozwanego). Oznacza to, że żądanie zapłaty skierowane do pozwanego gwaranta nastąpiło w istocie po wygaśnięciu zobowiązania gwarancyjnego tego gwaranta, ponieważ po dokonaniu wypłaty sumy gwarancyjnej przez innego gwaranta (PTU S.A.), odpowiadającej kosztom sprowadzenia turystów do kraju, wygasło także zobowiązanie organizatora turystyki (zlecającego udzielenia gwarancji) wobec turystów. A to właśnie zobowiązanie (podstawowe) było objęte gwarancją. W tym zakresie, jak trafnie zauważył Sąd Apelacyjny, nie istniał już zatem jurydyczny cel gwarancji, udzielonej przez pozwanego. Należałoby zatem przyjąć, że gwarant mógł skutecznie odmówić wypłaty sumy gwarancyjnej, skoro sam wierzyciel gwarancyjny przyznawał, że w zakresie zgłoszonego żądania doszło już do zdarzenia powodującego prawną bezskuteczność żądania, tj. do zapłaty przez innego gwaranta. Z odmowy takiej mógłby też skorzystać

także gwarant w tzw. umowie gwarancji na pierwsze żądanie. Nie istniało już bowiem ryzyko gwarancyjne, ze względu na które kreowany został stosunek gwarancyjny przewidujący zminimalizowanie przesłanek powstania odpowiedzialności gwarancyjnej gwaranta. Wbrew sugestii skarżącego, wspomniany zarzut odmowy wypłaty sumy gwarancyjnej można wywodzić ze stosunku gwarancyjnego (osobistego) łączącego powoda (beneficjenta) z pozwanym gwarantem, a nie z innych stosunków prawnych.

W razie zatem udzielenia temu samemu beneficjentowi kilku gwarancji obejmujących to samo ryzyko gwarancyjne, gwarant może skutecznie odmówić wypłaty sumy gwarancyjnej beneficjentowi, jeżeli z treści skierowanego wobec niego żądania zapłaty wynika fakt wykonania zobowiązania gwarancyjnego przez innego gwaranta, prowadzący do odpadnięcia celu gwarancji. Zarzut taki przysługuje także gwarantowi udzielającemu tzw. gwarancji na pierwsze żądanie. W związku z tym nie można podzielić stanowiska skarżącego, że taki rodzaj gwarancji uzasadniałby wyłączenie wspomnianej ekscerpcji. Zarzut naruszenia art. 65 § 1 k.c. należy zatem uznać za bezprzedmiotowy.

2. Formułując zarzut naruszenia art. 5 ust. 4 ustawy o usługach turystycznych, skarżący tylko ogólnie - bez bliższej motywacji - stwierdził, że Sąd Apelacyjny niewłaściwie zastosował ten przepis w danej sprawie, ponieważ nie podzielił interpretacji tego przepisu, dokonanej wcześniej przez Sąd pierwszej instancji. Skarżący zadaje się wyrażać pogląd, że beneficjent gwarancji (Marszałek Województwa) wydał prawidłową „dyspozycję wypłaty zaliczki na pokrycie kosztów powrotu klienta (turysty) do kraju” i dyspozycja taka (żądanie zapłaty skierowane wobec pozwanego gwaranta) powinna tworzyć skutek prawny w postaci powstania obowiązku świadczenia gwarancyjnego.

Przewidziana w art. 5 ustawy o usługach turystycznych regulacja prawna, statuująca marszałka województwa w pozycji beneficjenta gwarancji udzielonych przez ubezpieczycieli na zlecenie organizatorów turystyki, nie zmienia jego statusu prawnego jako kontrahenta umowy gwarancyjnej, ponieważ wyraźnie zarazem przewidziano, że działa on „na zasadach określonych w treści umów gwarancyjnych” (art. 5 ust. 5 ustawy). Regulacja ta ma na względzie fakt, że marszałek występuje wobec gwaranta (gwarantów) jednak w interesie kontrahentów organizatora turystyki. W treści umowy gwarancyjnej przewidziana powinna być zatem klauzula, że marszałek województwa jest upoważniony „do wydawania dyspozycji wypłaty zaliczki na pokrycie kosztów powrotu klienta (turysty) do kraju” (art. 5 ust. 4 ustawy). Klauzula taka znalazła się w § 5 ust. 2 e „ogólnych warunkach umów gwarancji ubezpieczeniowych”, wydanych przez

pozwanego i stanowi element umowy gwarancyjnej z dnia 21 października 2005 r. Uprawnienie do wydania „dyspozycji wypłaty zaliczki” może pojawić się także w razie udzielenia kilku gwarancji obejmujących to samo ryzyko gwarancyjne.

Powstaje pytanie o prawny sens takiego zwrotu ustawowego. Po pierwsze, może tu chodzić jedynie o zaakcentowanie prawnego statusu marszałka jako podmiotu uprawnionego z umowy gwarancyjnej, ponieważ gwarancja służy wówczas do zabezpieczenia wiarytelności kontrahentów organizatora turystyki wobec tego organizatora (nazywanego w umowie gwarancji z 2005 r. „zobowiązanym”). Po drugie, marszałek jako wierzyciel gwarancyjny mógłby domagać się sukcesywnie (z wykorzystaniem elementu zaliczkowego) wypłat gwarancyjnych od gwaranta (np. w zależności od potrzeby pokrywania kosztów sprowadzania poszczególnych turystów do kraju) aż do wysokości określonej w umowie sumy gwarancyjnej. Wspomniane „dyspozycje wypłaty zaliczek” musiałyby w każdym wypadku przybrać zatem postać żądania beneficjenta określonego w umowie gwarancyjnej. Nie chodzi tu jednak o jakieś szczególne uprawnienie (wynikające *ex lege*, art. 56 k.c., lub *ex contractu*) marszałka województwa jako szczególnego, publicznego beneficjenta gwarancji wobec gwaranta, ponieważ także tego beneficjenta obowiązują reguły żądania wypłat od gwaranta, przyjęte w umowie gwarancyjnej. Reguł tych nie zmienia wielość dłużników gwarancyjnych marszałka województwa. W związku z tym, że wielość gwarantów prowadzi do powstania ich odpowiedzialności in solidum (przynajmniej w zakresie najniżej określonej sumy gwarancji wynikającej z jednej z umów gwarancyjnych), porozumienia beneficjenta z jednym z gwarantów (np. co to ewentualnego „podziału” wypłaconej przez tego gwaranta sumy gwarancyjnej pomiędzy pozostałych gwarantów) i późniejsze powoływanie się beneficjenta wszystkich gwarancji na wykonanie uprawnienia wynikającego z art. 5 ust. 4 ustawy o usługach turystycznych, nie może odnieść skutków prawnych wobec pozostałych gwarantów. Przepis art. 5 ust. 4 ustawy o usługach turystycznych nie tworzy też dostatecznej podstawy prawnej do wspomnianego, wiążącego gwarantów „podziału” (repartycji) wypłat gwarancyjnych. Oznacza to, że w rozpoznawanej sprawie powód nie może powoływać się skutecznie wobec pozwanego gwaranta na zawarte z innym gwarantem porozumienie dotyczące poniesienia w sposób zaliczkowy kosztów powrotu do kraju turystów przez tego gwaranta i „repartycję” tego świadczenia płacącego gwaranta na pozostałych gwarantów w sposób uzgodniony we wspomnianym porozumieniu.

W tych względów nietrafny okazał się też zarzut naruszenia art. 5 ust. 4 ustawy o usługach turystycznych.

W rezultacie Sąd Najwyższy oddalił skargę kasacyjną jako nieuzasadnioną (art. 398¹⁴ k.p.c.). O kosztach postępowania orzeczono stosownie do art. 98 i art. 108 § 1 k.p.c.